

Svježina političkoga presjeka hrvatstva

Vinko Krišković, Izabrani politički eseji, Izabrani politički i književni eseji, Matica hrvatska, 2003.

O psežniji izbor Kriškovićevih eseja u dva sveska priredio je Dubravko Jelčić te na taj način ponudio hrvatskom čitatelju iznimno bogatu riznicu politoloških pogleda, koji ni danas, u mnogim svojim zaključcima, nisu ništa izgubili na svojoj svježini. U prvoj knjizi su eseji uglavnom napisani u razdoblju prije Drugoga svjetskog rata, a neki su bili objavljeni i u zasebnim knjižicama Matice hrvatske. Nu kako je vrtlog svjetskih zbivanja zahvatio i Hrvatsku, najprije početak rata, a kasnije i jugoslavenska komunistička okupacija, Kriškovićeva je politološka djela uglavnom ostala nedostupna, a onda i nepoznata. Niz sjajnih analiza demokratskoga sustava u predvečerje Drugoga svjetskoga rata podsjeća i na mnoge današnje manjkavosti demokratskih sustava iz kojih su se u međuračju razvila dva totalitarizma - fašizam i komunizam. S obzirom da je prevodio englesku književnost i o njoj mnogo pisao, uočio je anglosaski osjećaj za zbiljnost, a poglavito onaj politički nerv, koji je potpuno nedostajao hrvatskim političarima. Onaj dio političkih eseja, koji je za nas posebno zanimljiv, nastao je u egzilu, poslije Drugoga svjetskog rata, a Kriškovićev osjećaj za političku realnost, da su ga bar djelomično poznavali hrvatski političari, mogao je skratiti mnoge muke i lutanja obnovljenoj hrvatskoj državi. Oni su svojom problematikom i onda kad autor govori o međunarodnim problemima vezani uz pitanja hrvatske državnosti i mogućnosti njezine obnove. S obzirom da je po svom dubokom uvjerenju bio demokrat, a u Sjedinjenim Američkim Državama gledao predvodnika zapadnoga svijeta, to je uz američku moralnu obvezu zbog prepuštanja cijelih istočnoeuropskih naroda pod rusku komunističku vlast, u njima gledao i glavnoga hrvatskog partnera u svakom pothvatu za oslobođenje porobljene Hrvatske. Neuspjeh u realizaciji hrvatske državne ideje tijekom 19. stoljeća Krišković je, osim međunarodnih okolnosti, pronašao u krivoj definiciji hrvatskoga nacionalizma, koji su razvijali tadašnji hrvatski intelektualci - najprije u neprirodnom pojmu ilirizma, a potom i u jugoslavenstvu, s kojim se većina naroda nije mogla poistovjetiti pa su zato dugo ostajali pod svojim zavičajnim nazivima. S nedostatkom tog jedinstva, Krišković smatra, kako se ni unutar zamišljenoga jugoslavenstva hrvatska ideja nije mogla oduprijeti srpskoj, koja je imala i svoje uporište u relativno nezavisnoj državi. Tako su se od srpske ideje na primjer muslimani u BiH branili Kuranom, odnosno svojom islamskom vjerom, a od prevlasti iz Austrije i Mađarske nekadašnjim turskim gospodstvom, dok su se katolički Hrvati u Herceg Bosni od istih pritisaka branili isticanjem svoje vlastite srednjovjekovne državne nezavisnosti. Osim prodora srpske državne ideje na zapad, koja je po već ustaljenom stoljetnom bizantskom načelu vjeru pretvarala u naciju te tako i konglomerat različitih naroda po hrvatskim zemljama, među kojima su znatnim dijelom bili Vlasi, a dijelom i pravoslavni Hrvati uklopila u svoj nacionalni sustav, hrvatska je državna misao zbog nepovoljna

položaja hrvatskih zemalja unutar Monarhije ostala zatvorena u svojim lokalnim okvirima. Nedostatak razvoja i slaba prometna povezanost te razdijeljenost dinarskim planinama otežali su nacionalno osvješćivanje, a i neke osobne značajke, poput nepovjerenosti, sumnjičavosti, nezahvalnosti te tradicionalnoga jala onemogućavale su i najmanju svijest kako smo tek šaka ljudi na planetu te da se možemo održati samo ako se zajedno stisnemo. Krišković uviđa kako hrvatski političari ne podnose tuđe mišljenje i ne brinu se, kad to traži opći probitak, da se s njim nagode. Zato se nabacujemo blatom na vrijedne hrvatske ljude, a kako kaže, kojekakvi vikači, neznalice i duhovni siromasi ušutkat će ozbiljne kulturne radnike i nametnuti se za političke vođe. Pravodobno je uočio i srpska nastojanja da se u Hrvatskoj izjednače s većinskim narodom, dok istodobno znatnom broju Hrvata - Bunjevaca i Šokaca u Vojvodini nisu htjeli priznati ni status nacionalne manjine, nego su jednostavno izbrisali njihovu narodnost. Posebno je isticao kako Srbi u Hrvatskoj nisu bili domaća politička stranka, nego drugi narod, koji je jedva čekao da može skrsiti vlast Hrvata kako bi izgrađivao svoju državu. Zato je, po uzoru na zapadne zemlje, još davno pozivao da im se prizna status manjine sa svim pravima, umjesto ustavnoga izjednačavanja s većinskim Hrvatima, kako su to svojedobno pokušavale raditi austrougarske, ali i jugokomunističke vlasti. U prosudbi hrvatskih političara Krišković je ocijenio kako je Mažuranić u zemlju uveo zakonodavstvo i upravu, a Ivan Kukuljević bio luč prosvjete. S novim je idejama, pisao je, trebao doći tek seljak, a prvi je među njima bio Ante Starčević, koji je oživio zamrlu hrvatsku državnu ideju, koju je Vitezović iznio potkraj 17. stoljeća. I danas nenadmašan u poticanju buđenja i razvoja nacionalne svijesti, Starčević je kao nepraktičan političar dobio negativnu Kriškovićevu ocjenu. Stjepan Radić je u hrvatsku politiku unio realizam, ali je i na temelju svoje seljačke ideologije ujedinio hrvatstvo u otporu proti Beogradu. Nu po Kriškovićevu mišljenju, borba za seljačku republiku bila je uvod u seljačku diktaturu, kojoj nema mjesta u pravoj demokraciji. Smatrao je da je Ante Pavelić po milosti dvojice silnika osnovao NDH, koja je bez obzira na to bila i izraz hrvatskih težnja za svojom državom, dok je Tito razbio Karađorđevićevo carstvo, ali poklao i nebrojene tisuće Hrvata ili ih nemilice opljačkao i raselio. Krišković je smatrao kako je za neprepoznatljivost Hrvatske u svijetu najodgovornija njezina inteligencija, koja uz opće nedostatke, nije imala veza u svijetu te je i zato bila nepoznata i prezrena. Kad su pak u pitanju političke stranke, ne bi se smjela počinuti pogrješke iz razdoblja bana Khuena Hedervaryja, što znači da bi velike hrvatske stranke po potrebi morale i dogovarati scenarije stranačkih politika, kako se u pitanje nikad ne bi doveo nacionalni i državni interes, što će biti posebno važno nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Unatoč nedovoljno usustavljenu radu Kriškovićeva politološka djela, a poglavito dijelovi koji se odnose na hrvatski politički mentalitet vrijedan su prinos razvoju državotvorne ideje, a mnoga njegova idejna rješenja i danas nisu ništa manje aktualna od vremena kad ih je pisao.